

Capitolul I. Considerații generale privind reglementarea familiei

Secțiunea 1. Caracterizarea relațiilor de familie

1. Definirea exactă a noțiunii de familie comportă dificultăți determinate, pe de o parte, de faptul că acest fenomen social – familia – constituie obiect de cercetare pentru multe științe, ca sociologia, dreptul, psihologia, științele istorice etc., fiecare surprinzând aspecte caracteristice din propriul punct de vedere, iar, pe de altă parte, fiindcă însuși legiuitorul nu este consecvent, dând accepțiuni diferite acestei noțiuni^[1].

Relațiile de familie pot fi caracterizate cu prioritate prin caracterul complex, în cadrul lor apărând aspecte morale, psihologice și economice între persoanele care formează comunitatea de viață și interese.

Familia poate fi privită și ca o realitate biologică sub aspectul uniunii dintre bărbat și femeie și cel al procreației^[2]. Astfel, familia ia naștere prin căsătorie, fiind inițial formată din cei doi soți, însă familia tipică este aceea alcătuită din părinți și copii.

Familia este principala formă de organizare a vieții în comun a oamenilor legați prin căsătorie sau rudenie^[3].

Familia dă naștere următoarelor **raporturi**:

- a) de căsătorie, care constituie baza familiei;
- b) cele dintre soți, care constituie efectele căsătoriei;
- c) cele dintre părinți și copiii care sunt rezultatul raporturilor dintre soți;
- d) cele dintre alte persoane care fac parte din familie.

^[1] AL. BACACI, V.C. DUMITRACHE, C.C. HAGEANU, *Dreptul familiei în reglementarea noului Cod civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 1; E. FLORIAN, *Dreptul familiei în reglementarea noului Cod civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 1.

^[2] A. IONAȘCU, M. MUREȘAN, M. COSTIN, V. URSA, *Familia și rolul ei în societatea românească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 5.

^[3] T.R. POPESCU, *Dreptul familiei. Tratat*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 17.

Având în vedere componența ei, familia poate fi simplă sau nucleară, formată din părinți și copiii lor necăsătoriti, sau extinsă ori largă, formată și din alte persoane decât în primul caz^[1].

În sens juridic, familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații care izvorăsc din căsătorie, rudenie (inclusiv adopția), precum și din alte raporturi asimilate relațiilor de familie. În acest înțeles, familia este o realitate juridică prin reglementarea ei de către lege^[2].

Din cercetarea diferitelor categorii de reglementări se constată că noțiunii de familie i se atribuie atât **un înțeles restrâns**, în sensul că ea cuprinde soții și copiii lor minori, cât și **un înțeles larg**, atunci când părinților și copiilor lor minori li se alătură și alte categorii de persoane.

Titlul I din Cartea a II-a din noul Cod civil cuprinde dispozițiile generale privind familia, care exprimă principiile generale care stau la baza reglementării relațiilor de familie.

În esență, aceste dispoziții generale au deja corespondent în reglementările existente fie la nivel constituțional, fie la nivelul unor legi speciale, fie în cuprinsul unor convenții internaționale la care România este parte.

Scopul urmărit de legiuitor a fost acela de a concentra, în câteva texte, principiile fundamentale aplicabile în materia reglementării relațiilor de familie și de a ridica astfel structura de rezistență a întregii reglementări a familiei.

Secțiunea a 2-a. Caracterile și funcțiile familiei

2. Familia, ca celulă de bază a societății, este o instituție care se bucură de protecția legii fundamentale în majoritatea statelor europene. În acest sens, iată câteva dintre referirile pe care le face Constituția României:

– familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea, dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor [art. 48 alin. (1)];

[1] În dreptul comparat s-au diversificat modelele familiale. Au apărut familia monoparentală, compusă din mama necăsătorită și copiii săi, precum și căsătoria sociologică, adică uniunea familială, alcătuită din tată, mamă și copiii lor, care nu are la bază căsătoria.

[2] A. IONAȘCU, M. MUREȘAN, M. COSTIN, V. URSA, *op. cit.*, p. 5.

- copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie [art. 48 alin. (3)];
- copiii și tinerii se bucură de un regim special de protecție și de asistență în realizarea drepturilor lor [art. 49 alin. (1)];
- statul acordă alocații pentru copii și ajutoare pentru îngrijirea copilului bolnav ori cu handicap. Alte forme de protecție socială a copiilor și a tinerilor se stabilesc prin lege [art. 49 alin. (2)];
- persoanele cu handicap se bucură de protecție specială. Statul asigură realizarea unei politici naționale de egalitate a șanselor, de prevenire și de tratament ale handicapului, în vederea participării efective a persoanelor cu handicap în viața comunității, respectând drepturile și îndatoririle ce revin părinților și tutorilor (art. 50);
- părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori, a căror răspundere le revine [art. 29 alin. (6)].

3. În doctrina juridică sunt menționate **trei funcții ale familiei**: funcția de perpetuare a speciei, funcția educativă și funcția economică^[1].

Funcția de perpetuare a speciei umane. Această funcție trebuie menționată cu întâietate în raport cu celelalte, ținând cont de faptul că asigură însăși existența omenirii. Fără perpetuarea speciei umane societatea este de neconceput.

Familia are la bază, în primul rând, deși nu exclusiv, atracția biologică față de sexul opus și, totodată, nevoia de a avea și a crește copii. Însă condițiile naturale de dezvoltare a familiei trebuie să fie privite în strânsă legătură cu relațiile sociale, atât din cadrul familiei, cât și din societate. Copiii constituie, în cadrul familiei, un important factor de coeziune, de echilibru moral și juridic, de potențare a sentimentelor, de bucurie și de încredere în viitor și, în același timp, viitorul națiunii^[2]. Hotărârea unui cuplu de a avea copii este, desigur, una personală, dar determinată și de realitățile social-economice, acestea din urmă generând în prezent o scădere a ratei natalității^[3].

[1] AL. BACACI, V.C. DUMITRACHE, C.C. HAGEANU, *op. cit.*, p. 5; T.R. Popescu, *op. cit.*, p. 97.; I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 7-a., Ed. All Beck, București, 2002, p. 5.

[2] I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *op. cit.*, p. 5.

[3] AL. BACACI, V.C. DUMITRACHE, C.C. HAGEANU, *op. cit.*, p. 5.

4. Funcția educativă. Familia a avut în toate timpurile un rol important în educația copiilor. Ea dă copilului primele noțiuni despre conduită, morală, bine și rău, imprimă personalității sale în formare reguli și deprinderi, principii ce constituie fundamentul pe care apoi se clădește personalitatea omului matur, având drept unică finalitate formarea unui om cu o dezvoltare multilaterală și armonioasă.

Părinții sunt datori să crească copilul, îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, de educarea, învățatura și pregătirea profesională a acestuia, potrivit cu însușirile lui, spre a-l face folositor colectivității. Aceasta reprezintă o aplicațiune, în planul relațiilor de familie, a unor drepturi și a unor libertăți fundamentale edictate în Constituția României [art. 29 alin. (6)].

Autoritățile competente în domeniu sunt obligate să exercite un control efectiv și continuu asupra felului în care părinții își îndeplinesc îndatoririle privitoare la persoana și bunurile copilului.

În cazul neîndeplinirii sau al îndeplinirii necorespunzătoare a îndatoririlor părintești, inclusiv a celor educative, intervin anumite sancțiuni, precum: decăderea din exercițiul drepturilor părintești, darea copilului în plasament familial sau supravegherea specializată ori se angajează chiar răspunderea civilă, administrativă sau penală a părinților^[1].

5. Funcția economică a familiei este influențată de gradul de dezvoltare social-economică a societății și, pe de altă parte, importanța acesteia diferă de la o societate la alta^[2]. Din punctul de vedere al dreptului familiei, ea se concretizează în regimul comunității de bunuri ale soților, suportarea în comun a cheltuielilor gospodăriei casnice, precum și în obligația legală de întreținere în anumite cazuri.

6. În doctrină, s-a discutat despre existența unei a patra funcții de **solidaritate familială**^[3]. Indiscutabil că solidaritatea morală și materială există între membrii familiei, însă, alături de alți autori^[4], considerăm că nu se poate vorbi de o funcție a familiei în acest

[1] *Ibidem*.

[2] M. BANCIU, *Dreptul familiei*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 1998, p. 10.

[3] I. ALBU, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 16.

[4] AL. BACACI, V.C. DUMITRACHE, C.C. HAGEANU, *op. cit.*, p. 5.

sens, ca entitate de sine stătătoare, ea privind raporturile dintre membrii familiei, și nu pe cele dintre familie și societate.

Secțiunea a 3-a. Principiile generale privind familia

§1. Principiul ocrotirii familiei

7. Potrivit art. 258 NCC, „(1) Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora, precum și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor. (2) Familia are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului. (3) Statul este obligat să sprijine, prin măsuri economice și sociale, încheierea căsătoriei, precum și dezvoltarea și consolidarea familiei. (4) În sensul prezentului cod, prin soți se înțelege bărbatul și femeia uniți prin căsătorie”.

Alineatul (1) al acestui text preia practic principiul consacrat prin art. 48 alin. (1) din Constituție și reflectă fundamentul relațiilor de familie care se întemeiază, în principal, pe căsătorie.

În concordanță cu documentele internaționale la care România este parte^[1], alin. (2) exprimă expres rolul familiei ca instituție socială fundamentală a societății, precum și protecția specială de care beneficiază din partea statului.

S-ar putea considera că textul are corespondent în prevederile art. 1 alin. (1) C. fam., potrivit cărora „statul ocrotește căsătoria și familia; el sprijină, prin măsuri economice și sociale, dezvoltarea și consolidarea familiei”. Textul din noul Cod civil conține însă o nuanță: consacră dreptul familiei la ocrotire din partea societății sau a statului. În mod corespunzător, alin. (3) dezvoltă obligația statului de a sprijini familia.

[1] Declarația universală a drepturilor omului, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr. 217A (III) din 10 decembrie 1948 (art. 16); Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966 (art. 23), și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (art. 10), ratificate de România prin Decretul nr. 212/1974 (B. Of. nr. 146 din 20 noiembrie 1974); Carta socială europeană revizuită, adoptată la Strasbourg la 3 mai 1996, ratificată de România prin Legea nr. 74/1999 (M. Of. nr. 193 din 4 mai 1999) (art. 16), proclamă că familia este „elementul fundamental al societății” sau „celula fundamentală” a societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului.

În sfârșit, alin. (4) definește noțiunea de soți, așezând la baza căsătoriei, ca o condiție esențială, diferența de sex.

§2. Principiul căsătoriei liber consimțite

8. Articolul 259 NCC sintetizează principiile instituției căsătoriei, având corespondent în dispozițiile art. 48 alin. (2) din Constituție. Este de remarcat faptul că alin. (1) cuprinde o **definiție legală** a căsătoriei ca fiind uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii.

În esență, aceasta nu diferă față de definițiile date în literatura juridică, în condițiile în care Codul familiei nu conținea o asemenea definiție. Se remarcă, din nou, intenția legiuitorului de a insista asupra faptului că este vorba doar de o uniune între bărbat și femeie.

Alineatul (2) al art. 259 consacră faptul că „bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie”. Textul are corespondent în prevederile art. 12 din Convenția europeană a drepturilor omului, potrivit căruia, începând cu vârsta stabilită de lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept. Există însă, și de această dată, o deosebire între cele două texte. Astfel, art. 12 din Convenție consacră nu un singur drept, ci două, respectiv **dreptul la căsătorie** și **dreptul de a întemeia o familie**; chiar dacă cele două drepturi sunt strâns legate, nu sunt condiționate unul de celălalt. Astfel, este posibil ca „familia” să fie întemeiată pe baza unor legături de fapt, în lipsa încheierii unei căsătorii, dar aducând pe lume copii în cadrul acestei conviețuiri în fapt. De asemenea, întemeierea unei familii se poate realiza și prin adoptarea unui copil de către o persoană necăsătorită.

Prin urmare, dreptul de a întemeia o familie nu este condiționat de dreptul la căsătorie, ci – mai curând – de dreptul de a avea copii, deci de a procrea, precum și de dreptul de a adopta copii. Reciproca este însă valabilă: întrucât prin căsătorie se întemeiază întotdeauna o familie, chiar dacă soții nu procrează sau nu adoptă un copil, rezultă că dreptul la căsătorie implică întotdeauna dreptul de a întemeia o familie. În schimb, alin. (2) al art. 259 consacră doar dreptul fundamental de a încheia o căsătorie „în scopul” întemeierii unei familii. Așadar, întemeierea unei familii constituie cauza determinantă a căsătoriei.

Alineatul (3) prevede **caracterul laic al căsătoriei** și are corespondent în dispozițiile art. 48 alin. (2) teza a II-a din Constituție, în sensul că „celebrarea religioasă a căsătoriei poate fi făcută numai după încheierea căsătoriei civile”.

Alineatele (4) și (6) fac distincție între desființarea căsătoriei, atunci când este afectată de o cauză de nulitate, încetarea (prin decesul sau declararea judecătorească a morții unuia dintre soți) și desfacerea căsătoriei prin divorț.

§3. Principiul egalității în drepturi dintre bărbat și femeie

9. Acest principiu derivă din egalitatea deplină a femeii cu bărbatul în toate domeniile vieții sociale, egalitate ce este consacrată de Constituția României în art. 16 alin. (3), potrivit cu care „statul român garantează egalitatea de șanse între femei și bărbați” pentru ocuparea funcțiilor și demnităților publice, civile sau militare, iar în ceea ce-i privește pe soți, legea fundamentală arată că familia se întemeiază și pe egalitatea soților [art. 48 alin. (1)]. Egalitatea femeii cu bărbatul este prevăzută și în numeroase acte internaționale^[1].

Articolul 258 alin. (1) NCC conține reglementarea de principiu potrivit căreia „familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora, precum și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor”.

Părinții au aceleași drepturi și îndatoriri raportat la copiii lor minori (art. 503 NCC) și, de asemenea, toate măsurile privind persoana și bunurile copiilor se iau de către părinți în comun^[2].

§4. Egalitatea în drepturi a copiilor

10. Potrivit art. 260 NCC, „copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie, precum și cu cei adoptați”. Textul are corespondent în prevederile art. 48 alin. (3) din Constituție,

^[1] În Declarația universală a drepturilor omului, art. 16 alin. (1); Pactul internațional privind drepturile civile și politice, art. 23 alin. (4); Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale, art. 3, în diferitele declarații ale Adunării Generale a ONU și în convenții internaționale privind lupta împotriva discriminării.

^[2] AL. BACACI, V.C. DUMITRACHE, C.C. HAGEANU, *op. cit.*, p. 10.

potrivit căruia „copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie”.

Tot astfel, Codul familiei a consacrat principiul conform căruia „copilul din afara căsătoriei, a cărui filiație a fost stabilită prin recunoaștere sau prin hotărâre judecătorească, are, față de părinte și rudele acestuia, aceeași situație ca și situația legală a unui copil din căsătorie”.

De asemenea, România este parte la Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, adoptată la Strasbourg la 15 octombrie 1975^[1].

Articolul 260 NCC aduce însă un element suplimentar față de aceste reglementări anterioare, pentru că se referă expres și la copiii adoptați, pe care îi asimilează copiilor firești din punctul de vedere al statutului lor legal. Statutul civil al copilului nu este și nu poate deveni criteriu de distincție între categorii de copii pentru a li se aplica, în funcție de „apartenență”, un tratament juridic diferențiat^[2].

§5. Principiul interesului superior al copilului

11. Articolul 263 NCC enunță principiul fundamental care stă la baza tuturor măsurilor privitoare la copii, respectiv respectarea interesului superior al copilului.

Astfel, „(1) Orice măsură privitoare la copil, indiferent de auto-
rul ei, trebuie să fie luată cu respectarea interesului superior al
copilului. (2) Pentru rezolvarea cererilor care se referă la copii,
autoritățile competente sunt datorate să dea toate îndrumările
necesare pentru ca părțile să recurgă la metodele de soluționare
a conflictelor pe cale amiabilă. (3) Procedurile referitoare la rela-
țiile dintre părinți și copii trebuie să garanteze că dorințele și inte-
resele părinților referitoare la copii pot fi aduse la cunoștința auto-
rităților și că acestea țin cont de ele în hotărârile pe care le iau. (4) Procedurile privitoare la copii trebuie să se desfășoare într-un
timp rezonabil, astfel încât interesul superior al copilului și relațiile
de familie să nu fie afectate. (5) În sensul prevederilor legale pri-
vind protecția copilului, prin copil se înțelege persoana care nu a

^[1] Ratificată prin Legea nr. 101/1992 (M. Of. nr. 243 din 30 septembrie 1992).

^[2] E. FLORIAN, *op. cit.*, p. 1.

împlinit vârsta de 18 ani și nici nu a dobândit capacitatea deplină de exercițiu, potrivit legii”.

§6. Ascultarea copilului

12. Articolul 264 NCC ridică la rangul de principiu ascultarea minorului în procedurile administrative și judiciare. Astfel, textul stabilește: „(1) În procedurile administrative sau judiciare care îl privesc, ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este obligatorie. Cu toate acestea, poate fi ascultat și copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani, dacă autoritatea competentă consideră că acest lucru este necesar pentru soluționarea cauzei. (2) Dreptul de a fi ascultat presupune posibilitatea copilului de a cere și a primi orice informație, potrivit cu vârsta sa, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea aceasta, dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește. (3) Orice copil poate cere să fie ascultat, potrivit prevederilor alin. (1) și (2). Respingerea cererii de către autoritatea competentă trebuie motivată. (4) Opiniile copilului ascultat vor fi luate în considerare în raport cu vârsta și cu gradul său de maturitate. (5) Dispozițiile legale speciale privind consimțământul sau prezența copilului, în procedurile care îl privesc, precum și prevederile referitoare la desemnarea de către instanță a unui reprezentant în caz de conflict de interese rămân aplicabile”.

Textul are corespondent în dispozițiile art. 24 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului^[1].

§7. Principiul monogamiei

13. În deplin acord cu tradițiile culturale ale societății noastre, legislația familiei nu permite căsătoria decât între persoane care, la data încheierii căsătoriei, nu au statutul de persoană căsătorită^[2]. Este ceea ce se numește „monogamie serială”, fiindcă ceea ce se interzice nu sunt căsătoriile succesive, ci angajamentul concommitent al unei persoane în mai multe căsătorii^[3].

[1] M. Of. nr. 557 din 23 iunie 2004.

[2] E. FLORIAN, *op. cit.*, p. 12.

[3] A. MIHU, *Antropologia culturală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 306.